

Türküstan

www.turkustan.az

**Aydın
Qasımlı**

*Filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru*

Bizim yazar

dan ibarətdir.

Çar Rusiyasının çökməsindən sonra digər Türküstan Türkləri ilə bərabər Qırğızlar da müstəqillik uğrunda mübarizə aparmış, lakin Qızıl Ordu tərəfindən Türküstan yenidən bolşevik Rusiyasının müs-

(əvvəli ötən sayımızda)

Çar Rusiyasının Türküstanı işğal etməsi ilə bölgədə yeni bir dövr başlamış, digər Türk xalqları kimi Qırğızlar da çar Rusiyasının müstəmləkəsi altında yaşamağa məcbur olmuşlar. Bu müddətdə Qırğızların bir qismi vətənlərində

Tanrı dağın qucağında – Qırğız Türkləri

qalsa da çoxlu miqdarda Qırğız Türkü Çinə qaçmaq məcburiyyətində qalmışlar. Orta Asiyayı Ruslara vermək istəməyən İngilislər də yetərli yardım etmədiyindən Türküs tan əyalətlərinin qərb hissəsi Rusların, Şərq hissəsi isə Çinlilərin əlinə keçdi. Beləliklə bütün Orta Asiya Türkləri kimi Qırğızların da müstəqilliyinə son qoyulmuşdu.

Çox qəribədir ki, ne I Dünya müharibəsinin sonuna qədər Avstriya və Almaniya arasında bölüşdürülmüş Çexoslovakiyaya Avstriya Çexoslovakiyası və Alman Çexoslovakiyası, ne də II Dünya müharibəsindən sonra Şərqi Almaniya Rus Almaniya deyilmədiyi halda, bir çox xarici müəlliflər Sovet İmperiyası dağılmamışdan öncə tarixi Türküstan ərazisinin Şərq hissəsini Çin Türküstanı, Qərb hissəsini isə Rus Türküstanı (həmçinin Sovet Azərbaycanı və İran Azərbaycanı-A.Q.) kimi qələmə vermişlər ki, bu da siyasi xarakter daşıyan böyük bir tarixi xətdir. Çünki bu bölgənin bütövlükdə tarixi-coğrafi adı məhz Türküstandır ki, iki hissədən - Doğu Türküstandan və Batı Türküstan-

təmləkəsinə çevrilmişdir. Bütün bunlar da azmış kimi Sovet Rusiyası və Kommunist Çin rəhbərləri Türküstan adını tarixdən silmək üçün Qərbi Türküstanı Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, Türkmenistan və Tacikistana, Şərqi Türküstanı isə Əfqanıstan və Sinkian adı ilə yeddi yerə böldülər və Sovet İttifaqı, Çin və Əfqanıstan çatısı altına aldılar.

Sovet Rusiyasının kollektiv - kolxoz təsərrüfatı siyasətinə qarşı çıxan Qırğızlar zaman-zaman üsyan etmiş, lakin kəndardan heç bir dəstək almadıqlarından bu üsyanlar qanlı yatırılmışdır. Bu da azmış kimi Sovet Rusiyası Qafqazda olduğu kimi bu bölgədə də 1990-cı ildə Oş bölgəsində Qırğız Türkləri ilə Özbək Türkləri arasında etnik çatışma salmış, iki Türk xalqını bir-birinə qırdırmış (Ahıska Türkləri ilə Özbəklər kimi-A.Q.), arada düşmənçilik yaratmağa çalışmışlar. Sovet İttifaqı zamanında Ruslar Qırğız Türk kimliyini yox etməyə çalışsalar da Qırğız milli ziyalıları buna imkan verməmiş, bütün Orta Asiya türkləri kimi Qırğızlar da rus müstəmləkəsi şəraitin-

də öz mövcudluqlarını qoruyub saxlaya bilməmişlər. Sovet İmperiyasının çökməsi ilə Qırğızlar da başqa Türk xalqları kimi 31 avqust 1991-ci ildə öz Müstəqil Cümhuriyyətlərini elan etmişlər. Sovet İmperiyası kimi Çin İmperiyası və Əf-

qanıstan da gec-tez parçalanacaq və Tarixi Böyük Türküstan yenidən bərpa olunacaq.

Bugünkü Qırğızıstan Respublikasının ərazisi 198.500 kv.km, əhalisi təqribən 5 milyon 500 min nəfərdir. Tarixdə olduğu kimi bu gün də Qırğızlar Qırğızıstandan başqa Öz-

bəkistanda, Uyğurustanda, Əfqanıstanda, Tacikistanda və dünyanın müxtəlif bölgələrində yaşamaqdadırlar. Hətta Uyğur-Sincaq Muxtar bölgəsində bir Qızılsu Qırğız Muxtar Əyaləti də bulunmaqdadır. Qırğızıstan Respublikası idarəçilik baxımından Bişkək, Cəlilabad, Oş, İssık Göl, və Tanrı Dağları adlı beş bölgəyə, iqtisadi baxımdan isə Fərqanə, Talas, Çu, Kəbin və İssık Göl bölgələrinə ayrılmışdır.

Qırğızıstan bir kənd təsərrüfatı ölkəsi olsa da yeraltı və yerüstü sərvətləri ilə zəngindir. Ölkədə iqtisadiyyatın əsasını heyvandarlıq və əkinçilik təşkil edir. Ölkənin 50 faizi 1000-3000 metr, 25 faizi 3000-4000 metr yüksəklikdə, qalan 25 faizi isə Fərqanə vadisi olmaqla düzənlikdə yerləşir. Ölkə Tanrı Dağları və Alatay sıra dağları ilə əhatə olunmuşdur. Yüksək dağlardan axıb gələn çaylar iti axınlı olduğundan elektrik enerjisi əldə etməyə çox yararlıdır. Qırğızıstanda əldə edilən enerjinin böyük bir hissəsi Qazaxıstan, Özbəkistan və Tacikista-

mon), İssık Göl ətrafında isə kükürd çıxarılır. Ölkədə konservləşdirmə xeyli inkişaf edib.

Müstəqilliyin ilk illərindən ağır iqtisadi durumda olan Qırğızıstan Respublikası özünü toplayaraq xarici aləmə açılmaqla Orta Asiyanın "İsveçrəsi" olmağı bir milli hədəf kimi qarşısına məqsəd qoymuşdur. Ölkə bütün yönərdə istədiyi nəticələri əldə etməyə çalışmaqdadır.

İlk əvvəl öz vətənlərində çoxluq təşkil etməyən Qırğızlar müstəqillik qazandıqdan sonra ölkə əhalisinin demək olar ki, 80 faizi Qırğızlardan ibarətdir. Ölkədə Qırğızlardan başqa Ruslar, Özbəklər, Almanlar, Tatarlar, Ukraynalılar, Uyğurlar, Qazaxlar, Dunqanlar və Taciklər yaşamaqdadır.

Doğu Türküstan ilə sərhəd olan Qırğızıstan kiçik bir ölkə olduğu üçün Çinin təhdidi altındadır. Qırğızıstan gələcəkdə iqtisadi cəhətdən yüksəlsə də bu Çin təhdidinə qarşı yetərli deyil. Ona görə də bütün Türk Cümhuriyyətləri Qırğızıstanla hər cəhətdən yaxın əlaqələr yaratmalı, bir-birinə dəyərli olmalıdırlar ki, xarici təhdidlərə birgə cavab verə bilsinlər.

Qırğızıstan Moskvayönlü Əskər Akayevdən sonra risqlı addımlar atmaqda, Türk dövlətləri ilə əlaqələri daha da genişləndirməkdədir.

Azərbaycan Respublikası kimi Qırğızıstan da Türküstanın digər Cümhuriyyətlərindən irəli gələrək öz ölkəsində yalnız Türkiyə tərəfindən tanınan Kipr Türk Respublikasının təmsilçiliyini açıb.

Yazını Qırğızıstan Respublikası Prezidentinin müşavirinin Bakıda keçirilən Türk diaspor təşkilatlarının I Forumunda söylədiyi bir fikirlə bitirirəm. Prezidentin müşaviri ali tribundan söylədi ki: "Biz (Dünyadakı bütün Türk Dövlətləri nəzərdə tutulur-A.Q.) bir Millət, yeddi Dövlətlik!". Türklüyün gələcəyi bu dövlətlərin birliyindən asılıdır.

Tanrı Türkü birləşdirsin!

Oxu, oxut, abunə ol!